

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ДЕРЖАВ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Максимович Р.О.,

кандидат юридичних наук, докторант,

в.о. завідувача кафедри міжнародного та європейського права

Державного некомерційного підприємства

«Державний університет «Київський авіаційний інститут»»,

ORCID: 0000-0003-1812-6624

Максимович Р.О. Трансформація соціальних держав внаслідок військових конфліктів.

Військові конфлікти завжди мали значний вплив на суспільства, економіки та політичні системи, виступаючи каталізатором глибоких трансформацій. У сучасних умовах особливий інтерес викликає вплив військових конфліктів на соціальні держави, які характеризуються розвиненою системою соціального захисту та інклюзивними механізмами державного регулювання.

У статті розглядаються як внутрішні, так і зовнішні аспекти впливу воєн на соціальні держави. З одного боку, зміна бюджетних пріоритетів у бік військових витрат може призводити до скорочення соціальних програм, що підвищує рівень соціально-економічної нестабільності. З іншого боку, в умовах війни держави нерідко посилюють соціальний захист для підтримки населення, що може сприяти подальшому розвитку інститутів соціальної держави. Також аналізується трансформація суспільних відносин, включаючи зміни рівня довіри до державних інституцій та мобілізаційні процеси.

Економічні наслідки воєнних конфліктів є багатограними: перерозподіл ресурсів на користь військових потреб, руйнування економічної інфраструктури, зниження виробничих потужностей, втрати людського капіталу та порушення логістичних ланцюгів. Особлива увага приділяється аналізу змін у бюджетній політиці держав, а також впливу санкцій, міжнародної ізоляції та глобальних економічних потрясінь на розвиток соціальних держав.

Соціальні наслідки воєн охоплюють масові міграційні процеси, інтеграцію біженців, адаптацію ринку праці та зміну підходів до організації системи соціального захисту. У статті розглядається досвід різних країн щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та постраждалих цивільних, що є критично важливим для ефективного функціонування соціальної держави у кризових умовах.

Політична трансформація, спричинена військовими конфліктами, може мати суперечливі наслідки. З одного боку, війна може посилювати авторитарні тенденції та контроль держави над суспільством. З іншого боку, історичний досвід показує, що війни часто сприяють модернізації політичних систем та розвитку демократичних інституцій, зокрема через розширення ролі держави в соціальній сфері.

Глобальні виклики для соціальних держав у контексті військових конфліктів включають необхідність інтеграції біженців, балансування між військовими витратами та фінансуванням соціальних програм, а також збереження суспільної згуртованості. У статті аналізується, як різні держави адаптуються до нових реалій, забезпечуючи стабільність соціальних систем та довіру громадян до інституцій влади.

Таким чином, у статті досліджуються комплексні взаємозв'язки між військовими конфліктами та соціальними державами, розглядаються основні економічні, соціальні та політичні наслідки війни, а також окреслюються можливі шляхи адаптації державних політик до нових викликів.

Ключові слова: військові конфлікти, соціальна держава, трансформація, соціальний захист, економічні наслідки, політичні зміни.

Maksymovych R.O. Transformation of welfare states as a result of military conflicts.

Military conflicts have always had a significant impact on societies, economies and political systems, acting as a catalyst for profound transformations. In the current context, the impact of military conflicts on welfare states characterized by a developed social protection system and inclusive mechanisms of state regulation is of particular interest.

The article examines both internal and external aspects of the impact of wars on welfare states. On the one hand, a shift in budget priorities towards military spending can lead to cuts in social programs, which increases the level of socio-economic instability. On the other hand, in times of war, states often

strengthen social protection to support the population, which can contribute to the further development of welfare state institutions. The article also analyzes the transformation of social relations, including changes in the level of trust in state institutions and mobilization processes.

The economic consequences of military conflicts are multifaceted: redistribution of resources in favor of military needs, destruction of economic infrastructure, reduction of production capacity, loss of human capital and disruption of logistics chains. Particular attention is paid to the analysis of changes in the budgetary policy of states, as well as the impact of sanctions, international isolation, and global economic shocks on the development of welfare states.

The social consequences of wars include mass migration processes, integration of refugees, adaptation of the labor market and changes in approaches to the organization of the social protection system. The article examines the experience of different countries in supporting internally displaced persons, veterans and affected civilians, which is critical for the effective functioning of the welfare state in crisis conditions.

Political transformation caused by military conflicts can have contradictory consequences. On the one hand, war can strengthen authoritarian tendencies and state control over society. On the other hand, historical experience shows that wars often contribute to the modernization of political systems and the development of democratic institutions, in particular through the expansion of the role of the state in the social sphere.

Global challenges for welfare states in the context of military conflicts include the need to integrate refugees, balance military spending with funding for social programs, and maintain social cohesion. The article analyzes how different states are adapting to new realities, ensuring the stability of social systems and the trust of citizens in government institutions.

Thus, the article explores the complex interrelationships between military conflicts and welfare states, examines the main economic, social and political consequences of war, and outlines possible ways to adapt public policies to new challenges.

Key words: military conflicts, welfare state, transformation, social protection, economic consequences, political changes.

Постановка проблеми. Військові конфлікти суттєво впливають на соціальну державу, яка вирізняється високим рівнем соціального захисту та інклюзивними механізмами державного регулювання. Ці конфлікти не лише змінюють структури управління та перерозподіляють бюджетні ресурси, а й суттєво трансформують соціальні, економічні та політичні аспекти суспільного життя. Під впливом війни держави змушені переглядати свої пріоритети, зокрема у сфері соціального захисту, а також балансувати між витратами на оборону та фінансуванням соціальних програм. У той же час, військові конфлікти можуть викликати не лише руйнівні наслідки, а й стимулювати зміни, які ведуть до розвитку нових соціальних та політичних механізмів, інновацій і трансформацій. У контексті глобалізації та зростання військових загроз соціальні держави змушені адаптуватися до нових реалій, що вимагає перегляду традиційних підходів до управління та забезпечення стабільності суспільства.

Стан опрацювання проблематики. Огляд останніх досліджень і публікацій щодо впливу військових конфліктів на трансформацію соціальної держави вказує на численні виклики, з якими стикаються ці системи в умовах воєнної нестабільності. Багато досліджень відображено в роботах таких вчених, як О. Павлов, А. Багінський, Ч. Тіллі, Т.С. Джеймс, Р. Колінз та інших.

Метою цього дослідження є аналіз впливу військових конфліктів на соціальні держави, зокрема на їхні економічні, політичні та соціальні аспекти. Дослідження покликане виявити, як війна змінює пріоритети державної політики, перерозподіляє бюджетні ресурси, впливає на рівень соціального захисту населення та трансформує механізми державного управління. Особлива увага приділяється тому, як соціальні держави адаптуються до умов військових конфліктів і які стратегії вони використовують для збереження стабільності та забезпечення добробуту громадян у кризових ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. Військові конфлікти завжди відігравали значну роль у формуванні та зміні суспільств, економік та політичних систем. Ці явища, зазвичай руйнівні за своєю природою, стають каталізаторами глибоких трансформацій, які зачіпають усі аспекти життя суспільства. Війна змінює баланс сил у міжнародних відносинах, спричиняє масштабні міграційні процеси, впливає на економічний розвиток та змінює структури державного управління. У такому контексті особливу увагу привертає питання впливу військових конфліктів на соціальні держави – системи, що характеризуються високим рівнем соціального захисту, інклюзивними механізмами державного регулювання та перерозподілом ресурсів на користь забезпечення рівності та добробуту громадян.

Військові конфлікти впливають на соціальні держави як зсередини, так і ззовні. З одного боку, вони змінюють пріоритети державної політики, спрямовуючи значні ресурси на військові потреби, що може призводити до скорочення соціальних програм та підвищення рівня економічної нестабільності. З іншого боку, в умовах війни держава нерідко змушена посилювати соціальний захист для підтримки населення, що може сприяти подальшому розвитку інститутів соціальної держави. Водночас, війна змінює суспільні відносини: посилюється роль державного апарату, активізуються процеси мобілізації громадян, а рівень довіри до інституцій влади може як зростати, так і знижуватися залежно від ефективності управління кризою.

Крім того, військові конфлікти можуть стимулювати посилення авторитарних тенденцій, зниження демократичних стандартів та посилення контролю держави над громадянами. Це створює складну та суперечливу динаміку, яка, залежно від контексту, може або зміцнити соціальну державу, або сприяти її занепаду. Аналіз цих процесів є надзвичайно важливим для розуміння довгострокових наслідків військових конфліктів для держав із розвиненою соціальною політикою та для визначення стратегій їх адаптації до кризових умов [1].

Військові конфлікти мають глибокий та всебічний вплив на економіку держав, який проявляється через перерозподіл ресурсів, зростання державних витрат на оборонні потреби, скорочення фінансування соціальних програм, руйнування економічної інфраструктури, втрату людського капіталу та загальне погіршення умов ведення бізнесу.

Одним із ключових економічних наслідків війни є зміщення бюджетних пріоритетів держави. У конфліктних умовах уряди змушені направляти значну частину фінансових ресурсів на військову сферу, що неминуче веде до скорочення видатків на соціальні потреби, освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру та інші критично важливі галузі. Це, у свою чергу, сприяє погіршенню рівня життя населення, зростанню соціальної напруги та зниженню економічної продуктивності. Історичні приклади, зокрема Друга світова війна, демонструють, що країни, залучені до масштабних конфліктів, стикаються із серйозним зниженням рівня соціального захисту громадян через перенаправлення ресурсів у військову промисловість.

Окрім перерозподілу ресурсів, військові конфлікти провокують глибокі економічні кризи. Руйнування інфраструктури, зниження виробничих потужностей, втрата доступу до природних ресурсів, розрив логістичних ланцюгів постачання та загальний економічний хаос є типовими явищами для країн, які перебувають у стані війни. У результаті таких руйнувань відбувається стрімке падіння ВВП, скорочення обсягів експорту та імпорту, зростання рівня інфляції та загальна нестабільність фінансової системи. Держави, які залежать від іноземних інвестицій або міжнародної торгівлі, часто зазнають ще сильнішого економічного удару, оскільки інвестори уникають зон конфлікту, а санкції та обмеження можуть ще більше посилювати кризові явища.

Важливим аспектом економічних наслідків військових конфліктів є вплив на ринок праці та рівень зайнятості. Бойові дії змушують тисячі, а іноді й мільйони людей залишати свої робочі місця, що призводить до дефіциту робочої сили в деяких секторах та її надлишку в інших. Водночас, мобілізація чоловічого населення та загибель працездатних громадян скорочують кількість кваліфікованих кадрів, що негативно позначається на довгостроковому економічному розвитку. Наприклад, після Першої та Другої світових воєн європейські країни зіткнулися з серйозним браком робочої сили, що сповільнило процеси відновлення та призвело до значних соціально-економічних змін.

Крім того, військові конфлікти часто супроводжуються економічними санкціями та міжнародною ізоляцією. Це особливо помітно у випадку сучасних конфліктів, коли країни-агресори стикаються з економічними обмеженнями, які впливають на їхню здатність вести торгівлю, залучати іноземні інвестиції та розвивати стратегічні галузі. Санкції можуть включати обмеження на експорт та імпорт, замороження активів, заборону на доступ до міжнародних фінансових ринків тощо. Наприклад, після початку військового конфлікту в Україні у 2014 році санкції, запроваджені проти Росії, мали суттєвий вплив на її фінансовий сектор, енергетику та технологічну галузь.

Водночас, у певних випадках військові конфлікти можуть мати короткостроковий стимулюючий вплив на економіку. Наприклад, модернізація промисловості та розвиток нових військових технологій під час війни можуть створити тимчасові економічні вигоди. У цьому контексті досвід США під час Другої світової війни є показовим: збільшення військових витрат сприяло економічному зростанню та зниженню рівня безробіття. Однак такі ефекти мають обмежений характер, оскільки після завершення конфлікту економіка часто стикається з новими викликами, такими як необхідність відновлення зруйнованих територій, демілітаризація виробництва, інтеграція ветеранів у мирну економіку та відновлення зруйнованих торговельних відносин.

Окрім безпосереднього впливу на держави, що беруть участь у війні, військові конфлікти можуть мати значний вплив на світову економіку. Глобалізація зробила національні економіки більш взаємозалежними, тому навіть локальні війни можуть викликати глобальні економічні потрясіння.

Наприклад, конфлікти в нафтовидобувних регіонах призводять до різкого зростання цін на енергоносії, що спричиняє економічні труднощі для багатьох країн. Війна в Україні, яка є важливим експортером зерна, призвела до продовольчої кризи в ряді країн, що особливо болісно позначилося на економіках Африки та Близького Сходу.

Таким чином, військові конфлікти мають складний і неоднозначний економічний вплив. З одного боку, вони створюють значний тиск на державний бюджет, руйнують інфраструктуру, провокують безробіття та знижують рівень життя населення. З іншого боку, війни можуть сприяти технологічним проривам і навіть стимулювати економічне зростання в окремих секторах. Проте, у більшості випадків їхні наслідки є руйнівними та вимагають тривалого періоду відновлення, що робить їхні економічні втрати вкрай важкими для подолання [2].

Військові конфлікти мають глибокий вплив на соціальну структуру держави, змінюючи її демографічний баланс, економічні можливості та механізми соціального забезпечення. Наслідки таких конфліктів охоплюють різні сфери суспільного життя, зокрема трудові відносини, соціальну мобільність та рівень життя населення. У подібних умовах система соціального захисту має бути гнучкою та швидко реагувати на нові виклики, щоб забезпечити допомогу тим, хто її найбільше потребує.

Одним із ключових соціальних наслідків є масові міграції населення, що проявляються у вигляді внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців. Люди залишають свої домівки, рятуючись від бойових дій, що створює значний тиск на соціальну інфраструктуру приймаючих регіонів. Це включає потребу у забезпеченні житлом, доступі до медичних послуг, освітніх ресурсів, соціальної інтеграції та психологічної підтримки. Наприклад, сучасна ситуація в Україні, спричинена війною, продемонструвала масштаб викликів, які постали перед соціальними службами. Держава змушена була переглянути свої соціальні пріоритети, адаптувавши систему допомоги під нові обставини. Було впроваджено додаткові програми фінансової підтримки для внутрішньо переміщених осіб, розширено мережу соціального житла та створено механізми реабілітації для цивільних осіб, які зазнали травм чи втратили близьких [3].

Окрім цього, війни кардинально змінюють підходи до організації соціального захисту. Зокрема, особливу увагу приділяють підтримці ветеранів, їхніх сімей, а також цивільних осіб, які зазнали втрат через бойові дії. Реабілітація військових включає не лише фінансову підтримку, а й доступ до якісного медичного обслуговування, психологічної допомоги та програм соціальної інтеграції. У таких умовах роль держави значно зростає, адже саме вона має розробити ефективні механізми реабілітації та повернення ветеранів до мирного життя.

Історичний досвід багатьох країн свідчить, що війна стає потужним каталізатором змін у соціальній політиці. Наприклад, після Першої світової війни Велика Британія впровадила масштабні програми реабілітації ветеранів, які включали соціальні гарантії, професійну перепідготовку та пенсійне забезпечення. Ці заходи стали основою для формування сучасної системи соціального захисту, яка враховує потреби постраждалих у військових конфліктах. Подібну тенденцію можна спостерігати й після Другої світової війни, коли у багатьох країнах світу соціальні стандарти були суттєво переглянуті, зокрема у сферах охорони здоров'я, соціального страхування та підтримки осіб, які втратили працездатність.

Сучасні військові конфлікти, такі як війна в Україні, також стимулюють перегляд системи соціального захисту. Наприклад, у багатьох європейських країнах були запроваджені спеціальні програми підтримки українських біженців, що включають соціальні виплати, доступ до ринку праці та навчання. Така міжнародна підтримка демонструє важливість гнучкості соціальної політики та її здатності до швидкої адаптації у кризових ситуаціях [4].

Таким чином, війни змінюють соціальну політику держав, змушуючи їх адаптуватися до нових викликів та створювати ефективні механізми підтримки постраждалих. Це включає не лише надання екстреної допомоги, але й довгострокові заходи, спрямовані на реінтеграцію населення та забезпечення стійкого соціального розвитку.

Політична трансформація соціальних держав є складним і багатогранним процесом, що відбувається під впливом різних факторів, серед яких вагоме місце займають військові конфлікти, економічні кризи, глобалізація та соціальні рухи. Війна як один із найпотужніших каталізаторів змін створює екстраординарні умови, коли уряди отримують розширені повноваження, що нерідко призводить до тимчасового або навіть тривалого посилення авторитаризму.

Наприклад, у роки Другої світової війни демократичні держави були змушені обмежувати громадянські права, виправдовуючи такі заходи пріоритетами національної безпеки та необхідністю мобілізації всіх ресурсів для захисту країни. Так, у Великій Британії запроваджувалися жорсткі заходи контролю за економікою та інформаційним простором, що забезпечувало ефективну координацію оборонних зусиль, але водночас створювало передумови для концентрації влади. У США

набули чинності численні надзвичайні заходи, включаючи інтернування японців-американців, що стало одним із найконтroversійніших рішень того часу [5].

Хоча такі зміни були тимчасовими, вони залишили значний відбиток на політичних системах цих країн, впливаючи на їхній подальший розвиток. Військові конфлікти нерідко призводять до переосмислення ролі держави в суспільстві. Якщо в довоєнний період держава могла грати обмежену роль у регулюванні економіки та соціальних відносин, то під час війни вона набуває значно більшого впливу, що в подальшому може трансформуватися у розширення соціальної відповідальності держави.

Повоєнний період у Європі є показовим прикладом такої трансформації. Після завершення Другої світової війни багато європейських країн, зокрема Німеччина, Велика Британія та Швеція, здійснили масштабні реформи, спрямовані на забезпечення соціальної стабільності. В Німеччині була створена система соціального забезпечення, відома як «соціальна ринкова економіка», що стала ключовим елементом відновлення країни. Велика Британія, у свою чергу, запровадила державну систему охорони здоров'я (NHS), що заклала основи сучасної європейської моделі соціальної держави.

Крім того, війни стимулюють політичну модернізацію та впровадження демократичних перетворень. Наприклад, після Другої світової війни Японія, яка раніше була мілітаризованою державою, ухвалила нову конституцію, що обмежила роль імператора та закріпила принципи ліберальної демократії. Аналогічно, в Італії було повалено фашистський режим, і країна стала парламентською республікою, що відкрило шлях до економічного розвитку та інтеграції в європейські структури.

Військові конфлікти також можуть призводити до перегляду принципів міжнародного співробітництва та формування нових наднаціональних структур. Так, створення Організації Об'єднаних Націй у 1945 році було прямою відповіддю на руйнівні наслідки Другої світової війни та прагнення запобігти подальшим глобальним катастрофам. Подібні тенденції спостерігалися і в Європейському Союзі, який зародився як економічний союз, але поступово трансформувався в одну з найпотужніших політичних наднаціональних структур сучасного світу [6].

Глобальні виклики для соціальних держав у контексті військових конфліктів стають усе більш актуальними в сучасному світі. Війни, зокрема затяжний конфлікт у Сирії, російська агресія проти України, а також нестабільність у регіонах Африки та Близького Сходу, ставлять держави перед необхідністю вирішення складних і багатогранних завдань. Ці виклики стосуються не лише безпосереднього реагування на воєнні загрози, а й впливу конфліктів на внутрішню політику, соціальні системи та міжнародні зобов'язання.

Одним із найбільших викликів є інтеграція біженців, адже масове переміщення людей через війни створює значний тиск на соціальні системи держав, які надають притулок. Європейські країни, такі як Німеччина, Польща, Франція та Швеція, які прийняли сотні тисяч біженців із Сирії, Афганістану та України, змушені адаптувати свої соціальні програми до нових реалій. Наприклад, Німеччина прийняла понад мільйон сирійських біженців, що потребувало значних витрат на освіту, охорону здоров'я, житло та інтеграцію цих людей у ринок праці. Водночас така ситуація нерідко призводить до соціальної напруги серед місцевого населення, яке може сприймати новоприбулих як конкурентів за робочі місця або отримувачів непропорційно великої частки державної допомоги.

Ще однією серйозною проблемою для соціальних держав є пошук балансу між витратами на військові потреби та фінансуванням соціальних програм. Війна в Україні стала каталізатором змін у бюджетній політиці багатьох європейських країн, особливо членів НАТО. Наприклад, Німеччина ухвалила рішення про значне збільшення оборонного бюджету, зокрема створивши спеціальний фонд у розмірі 100 мільярдів євро для модернізації Бундесверу. Водночас це означає, що фінансування деяких соціальних ініціатив, таких як медичне страхування, підтримка малозабезпечених громадян та освітні програми, може бути скорочене або перерозподілене [7].

Важливим аспектом є також психологічний і соціокультурний вплив воєнних конфліктів на суспільство. Війна не лише зумовлює економічні труднощі, але й впливає на суспільну свідомість, породжуючи страхи, стереотипи та політичну поляризацію. Наприклад, зростання націоналістичних і популістських настроїв у деяких європейських країнах пов'язане саме з проблемами інтеграції мігрантів та необхідністю збільшення оборонних витрат. Держави стикаються з викликом збереження соціальної згуртованості, одночасно адаптуючись до змін у глобальному безпековому середовищі [8].

Таким чином, сучасні військові конфлікти стають не лише каталізатором трансформацій у соціальних державах, але й виявляють їхні слабкі місця, вимагаючи адаптації до нових реалій. Від здатності урядів ефективно реагувати на ці виклики залежить майбутня стабільність соціальних систем та довіра громадян до державних інституцій.

Висновки. Військові конфлікти мають багатовимірний вплив на соціальні держави, змінюючи економічні, політичні та соціальні процеси. Вони змушують уряди переглядати бюджетні пріоритети, що може призвести до скорочення соціальних програм і зростання економічної нестабільності. Разом з тим, війна може стимулювати технологічні інновації та сприяти структурним змінам у державному управлінні. Соціальні наслідки, такі як міграційні процеси, демографічні зміни та потреба в посиленні соціального захисту, вимагають від урядів адаптивних стратегій і міжнародної підтримки. У післявоєнний період соціальні держави можуть використати кризовий досвід для зміцнення демократичних інститутів і покращення соціальних гарантій, забезпечуючи стабільність і добробут громадян навіть у складних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Herbert O., Petersen K., Starke P. Warfare and Welfare: Military Conflict and Welfare State Development in Western Countries URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198779599.001.0001>.
2. Polinkevych O. The economic consequences of military conflicts: The Ukrainian context. *Economic Forum*. Vol. 14, № 1, 2024. Pp. 28–39.
3. Мартиненко С.О. Соціальна адаптація учасників воєнних конфліктів як технологія попередження соціальної напруги. *Соціальні структури та соціальні відносини*. Випуск 12. Том 1. 2020. С. 62–67.
4. Ломакін Г. Система соціально-психологічного супроводу людей, що зазнали наслідків травм війни. *Психосоматична медицина та загальна практика*. Том 9. № 2, 2024. С. 11–15.
5. Мельниченко А. Великі війни, великі трансформації: історична соціологія XX століття, 1914–2014. *Філософська думка*. 2015. № 1. С. 116–118.
6. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни: монографія / за ред. О.О. Рафальського, О.М. Майбороди. Київ: ІПіЕнд ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.
7. Музиченко Г.В. Глобалізаційні виклики сучасної держави: соціально-філософський аспект. *Перспективи*. 2014. № 3 (61). С. 65–70.
8. Савич В.О. Вплив глобалізації на соціальну безпеку держави. *Політикус: наук. журнал*. 2020. № 2. С. 163–168.